

Олена Юрош, аспірант

Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ЇХНІЙ ЗМІСТ НА СТОРІНКАХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ У ЗАКАРПАТТІ (1919 – 1939)

*У статті зроблена спроба окреслити особливості музичного виховання в Закарпатті
упродовж 1919 – 1939 рр., висвітлених на сторінках періодичних видань краю.*

Постановка проблеми та її актуальність. Педагогічна преса Закарпаття в 20 – 30-х ХХ ст. відіграла особливу роль у справі становлення виховного національного ідеалу. Він закономірно охоплює різні чинники і, зокрема, музичне виховання. З-поміж найбільш виразних позицій слід назвати такі педагогічні видання, як “Пчілка”, “Наш рідний край”, “Учитель” [17].

У 20 – 30-х рр. ХХ ст. громадський рух за розвиток освіти й виховання, у тім числі музичного, розгорнувся й активізувався у переважній більшості міст і сіл краю. Це засвідчують публікації в названих періодичних виданнях досліджуваного періоду. На сторінках як журналів, так і газет розглядалися питання, присвячені загальній проблемі становлення національної школи в Закарпатті. Видання газетно-журнального типу висвітлювали численні змістовні факти про здійснення музичного виховання, реалізацію музичного репертуару, що був предметом у школах, гімназіях, інших освітніх осередках. Звідси – актуальність даного дослідження.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Тема, що стала об’єктом вивчення, неодноразово порушувалася багатьма авторами. Щоправда, йдеться про загальну постановку педагогічної освіти в Закарпатті, якій присвячені праці таких авторів, як М.Вегеш [3], В.Гомоннай [5; 12], М.Євтух [8], М.Зимомря [9], А.Ігнат [11], В.Кемінь [13; 14], М.Кляп [15], М.Кухта [17], В.Росул [21], Т.Росул [22] та ін.

Мета статті полягає у спробі довести ключову роль музичного виховання у процесі становлення особистості з проекцією на естетичні трансцендентні вартості.

Виклад основного матеріалу. Періодична преса Закарпаття зазнала докорінних змін опісля розпаду Австро-Угорської монархії, що спричинило появу на політичній карті світу Чехословацької республіки. В її державному

організмі Закарпаття де-факто перебувало від вересня 1919 року до березня 1939 року. Так, наприклад, відновився вихід газети “Наука”, яка від 1922 року змінила свою назву на “Свобода”. На її шпальтах висвітлювалися питання педагогічного характеру з акцентом на патріотичне виховання. Власником газети в 30-х рр. ХХ ст. був Августин Волошин, редактором і видавцем – Ю.Сопко [12]. Примітний факт: восени 1918 року почала виходити щотижнева газета “Карпаторусскій Вѣстникъ” (за редакцією А.Бобульського, Ю.Фельдешія), що проіснувала до квітня 1919 року. В Будапешті 1918 року друкувалася українською мовою “Руська Краина” за редакцією відомого культурно-освітнього діяча та вченого Гіядора Стрипського (1875 – 1946); щоправда, її використання на теренах Закарпаття було обмеженим.

Варто згадати також газету “Русская Земля”, першим редактором якої був Андрій Гагатко (1884 – 1944). Від 1925 до кінця 1933 року виходив часопис “Новое время”, який редагували В.Баран та Д.Баран. Україномовне видання під заголовком “Вперед”, редакторами якого були С.Клочурак, Ф.Ревай, згодом – Д.Німчук, виходило від 1920 року. У 1932 році в Ужгороді засновується “Українське слово”, редактором якої був М.Бращайко [12]. До того ж, важливою для пожвавлення процесу музичного виховання була газета “Голос життя”. адресована молодому читацькому загалу. Тут примітне також видання “Недѣля”, започатковане 1935 року (за редакцією Е.Бокшая). Воно підтримувалося заходами української греко-католицької церкви. В 1931 – 1932 рр. виходила газета “Слово народу”, заснована й редагована І.Невицькою. З-поміж періодичних видань, які розглядали передусім культурно-освітні, мистецькі, а також музичні питання виокремимо такі: “Благовѣстникъ” (від 1922 року); “Дружественный вѣстникъ” (від 1926 року; серед редакторів був певний час

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ЇХНІЙ ЗМІСТ НА СТОРІНКАХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ У ЗАКАРПАТТІ (1919 – 1939)

А.Волошин); журнал для молоді “Пчолка” (припинив своє існування 1932 року); “Народная Школа” (газета, що була органом Учительського товариства в Мукачеві, редактор – М.Василенко) [12, 138].

Слід підкреслити, що Українською учительською громадою видавався “Учительський голос” (редагований О.Полянським). Натомість товариство ім. О.Духновича до 1933 року мало свій друкований орган “Карпатський свѣтъ”. Літературний журнал “Карпатський край” (редагований А.Поповим) виходив у 1924 – 1925 рр. у Мукачеві. Товариство “Просвѣта” в Ужгороді друкувало українською мовою “Науковий Збірник”. Відділ українського вчителства в Мукачеві видавав журнал “Учитель”, редагований О.Полянським. На цей час припадає вихід різнополярних за змістом і напрямком видань, зокрема: “Живая Мысль” (Ужгород), “Ку-Ку” (Мукачево), “Юношество” (Мукачево), “Наши стремленія” (Мукачево) [12, 139]. Заслужують особливої уваги журнали “Наша Земля” та “Поступъ”. Вони мали чітку орієнтацію на формування української національної ідентичності [27, 131] і служать потвердженням слушної характеристики Миколи Долиная (1894 – 1970) [7, 479], що “мірилом культурності кожної нації є його преса...” [3, 11].

Зрозуміло, що обсяг даної статті не дозволяє докладно розглянути такі періодичні позиції, як “Свобода”, “Нова свобода”, “Русин”, “Руська нива”, “Вперед”, “Народна газета”, “Карпатська правда”, “Наш рідний край”, “Пчілка”, “Наука”, “Учитель”, “Учительський голос”, “Підкарпатська Русь”, “Українське юнацтво”, “Українське слово”, а також “Наша школа”, “Світло”, “Наша земля” та “Календарі” “Просвіти”.

Проте в основу нашого дослідження лягають численні статті, опубліковані у спеціальних виданнях, у тім числі, в журналах “Учитель”, “Учительський голос”, “Наша школа”, “Підкарпатська Русь”, “Світло”. Тут нерідко мають місце конкретні намагання порушити педагогічні проблеми з проекцією на формування методичних засад щодо музичного виховання, окреслення їхнього змісту. Стрижневими були ідеї навколо зміцнення ролі учительства у справі організації музичного виховання в контексті розвитку та утвердження українського шкільництва в Закарпатті. У цьому зв’язку значна увага зосереджувалася на ролі вчителя, його авторитету для вихованців. На цьому наголошував Северин Бочек, коли закликав “підпорвати учительство при устраниеню

недостатковъ въ подкарпаторуськихъ народныхъ школахъ” [1, 3]. Автор статті “Організація педагогічної і дидактичної шкільної праці” виокремив концептуально важливі думки, зокрема: вчителі повинні йти на допомогу один одному, оскільки народний вчитель – основа народного життя; надбання вчителя повинні охоплювати переємність досвіду. С.Бочек акцентує на окремих рисах шкільної системи, де музичному вихованню відводиться суттєве місце як у рамках школи, так і сім’ї [18]. Зважаючи на дієвість педагогічного досвіду, С.Бочек однозначно вбачає різницю між українськими, з одного боку, та чеськими освітніми осередками – з іншого, де мають місце кращі матеріальні можливості для досягнення виховної мети. На користь висловленої думки слугує факт відсутності спеціалізованих праць українською мовою.

Про практичну важливість національної школи [24], а в її рамках здійснення музичного виховання неодноразово висловлювався визначний український письменник і педагог Олександр Маркуш (1891 – 1971), автор підручника “Краєзнавство” для народних шкіл, редактор дитячих і молодіжних часописів “Віночок для підкарпатських діточок” та “Наш рідний край”. Широкого розголосу набула провідна думка його багатьох праць – виховання у дітей почуття любові і відданості рідному краю лежить на плечах школи. Одним із перших він звернув увагу на потребу видання збірок усної і пісенної народної творчості з метою їхнього використання на уроках співу. Працюючи упродовж 1910 – 1944 рр. учителем початкової школи у Тячеві, О.Маркуш безпосередньо використовував на практиці пісні, загадки, казки. Ці фольклорні тексти збуджують почуття дітей, зміцнюють їхню любов до Батьківщини. Цікаво, що на сторінках журналу “Учитель” він робить вдалі типологічні порівняння, текстові зіставлення, вдаючись до чеської педагогічної думки, біля витоків якої стояв автор “Великої дидактики” Ян Амос Коменський (1592 – 1670). Як ілюстрацію тут автор подає вдалий приклад для вчителя музики – шосте видання збірки чеських народних пісень (1920) [19, 7].

У цьому зв’язку примітним є також матеріал, що містився у згаданому журналі “Учитель” за 1921 рік. З нього проступає не уявлюване, а реальне тлумачення розуміння ролі музичного виховання у формуванні творчого потенціалу дитини та її духовності через емоційну сферу. Спів та його навчання – важливий засіб у виконавській діяльності вчителя, який спонукає школярів до дієвості сприйняття змісту того чи іншого твору, водночас активізуючи і їхні психологічні процеси,

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ЇХНІЙ ЗМІСТ НА СТОРІНКАХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ У ЗАКАРПАТТІ (1919 – 1939)

у тім числі уяву та мислення. Важливо при цьому виокремити багатство і глибину переживань саме тоді, коли виконується народна пісня у стінах національної школи. Вокал не тільки безпосередньо впливає на стан облагородження людського єства, оберігає ясність думки, розвиває позитивні емоційні начала, сприяє у виховному процесі забезпеченню норми рецепції текстового та нотного змісту. Йдеться про вивчення народних пісень у широкому контексті. Це означає для школяра набути ще одну можливість виявити себе активно й повно завдяки співу у хорі.

Творчість у музиці, як і в інших видах мистецтва, розвивається не завжди у прямій залежності від умов, особливостей організації суб'єкта діяльності. Тому у багатьох школах Закарпаття упродовж 20-х – 30-х рр. XX ст. співу як засобу музичного виховання надавалася пріоритетна увага. Йдеться про внутрішню рухливість у школярів як показника творчого обдарування, коли навіть старших учнів слід привабити до пошукової активності вивчити текст пісні у сполучі з нотним записом. Звідси – логіка використання варіативної фіксації, орієнтованої на передбачуваний поріг об'єктивного розуміння і засвоєння хорового співу. Зі сторінок журналу “Учитель” проступає важливість проведення недільних бесід з представниками різних вікових категорій – зі школярами, гімназистами, а також зрілими громадянами. Такі заходи проводилися переважно членами товариства “Просвіта”, які стимулювали поглиблення знань і умінь шкільної молоді [26, 229 – 235].

Примітно, що для досліджуваного періоду характерним був механізм функціонування в Закарпатті недільних шкіл. Вони сприяли підвищенню рівня музичного виховання в освітніх осередках краю. У зв'язку з цим доцільно поєднувати факти, що містяться у звітах окружних інституцій. Це потверджують численні інформації, опубліковані під рубрикою “Хроніка” на сторінках журналу “Учитель” за 1924 рік. Вони дають синтетичне уявлення про конкретно-історичну результативність заходів щодо природи і структури музичного виховання, творів, а також окремих музичних індивідуальностей як на рівні педагогів, так і учнів. Це засвідчує інформація про стан шкільництва в Хустському окрузі. З неї дізнаємося, що чотири церковні споруди використовувалися як шкільні класи (села Іза, Липча, Драгово, Горинчово); для бідних учнів закуплені підручники, зошити з нотами, папір для малювання на загальну суму 2000 корун; навчання забезпечувало 105 осіб з врахуванням учителя співів та музики. Навчанням було охоплено 11.866 учнів [6, 179].

Періодично у часописах і журналах траплялися публікації методичного характеру. До них належить дослідницька спроба вчителя співів А.Буркацького, який акцентував увагу читачів журналу “Учитель” на істотному з навчального погляду фактичному музичному матеріалі [2, 95]. Автор робить посилання на модельну діяльність німецького вчителя Макса Батке, а також чеських методистів Цмиряля та Долежала. Вони висунули тезу, згідно з якою у навчанні слід відштовхуватись від мажорного тризвука (до – мі – соль). При цьому аргументи базуються на переконанні, що цей тризвук – найприродніший. Український педагог надавав великого значення розвитку як слухової, так і зорової пам'яті, що забезпечувало усебічне зацікавлення учнів музикою загалом і конкретними творами українських (Д.Бортнянський, М.Лисенко), чеських (Б.Сметана, А.Дворжак), угорських (Ф.Ліст, Ф.Еркель), німецьких (Б.Бах, Л.Бетховен) композиторів – зокрема. На практиці використовувалися в процесі слухових вправ короткі мелодії, які ефективно засвоювалися учнями. Вони будувалися на вже вивчених дітьми інтервалах, а школярі повинні були їх вгадувати. При зорових вправах учитель виписував на дошці мелодію, на короткий час показував учням, а далі, усунувши написане, – давав завдання відтворити з пам'яті цей короткий мелодичний уривок. Це були, хоч і нескладні, але цікаві підступи для розвитку слуху, що сприяли активній участі дітей у шкільних хорових колективах, оркестрах. Таким чином, широко використовувалися наочність, живе споглядання тих об'єктів, які підлягали засвоєнню учнями на музичному рівні.

У цьому зв'язку примітну думку висловив В.Флегл, надрукувавши у журналі “Учитель” змістовну статтю під назвою “Інтерес до музичного виховання”. Цікаво, що вона подана у загальній рубриці “Із шкільного життя”. Йдеться про наукове узагальнення потреби підвищення рівня музичного виховання серед носіїв різних вікових категорій. Автор переконливо обґрунтовує організацію навчальної діяльності таким чином, щоб вона була заснована на обізнаності зі специфікою предмету. А для цього потрібна засада: предмет музичного виховання слід упорядкувати законом, що передбачає логіку: у народних школах музичне виховання доцільно проводити “фаховим способом” [7, 243].

У педагогічних журналах, що виходили у 20-х – 30-х рр. XX-го ст. у Закарпатті, системно викладені методичні засади музичного виховання. Йдеться про конкретні рекомендації провідних учителів, музикантів стосовно ведення уроків

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ЇХНІЙ ЗМІСТ НА СТОРІНКАХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ У ЗАКАРПАТТІ (1919 – 1939)

співів і музики. В музичних рубриках порушувалися важливі проблеми, які окреслювали пріоритетні позиції у процесі музичного виховання. До них належать “раціональна” [23] інтеграція складових навчально-вихованого процесу з орієнтацією на розвиток творчих обдарувань, ідеї індивідуального та диференційованого підходів до навчання дітей музики та співу. Заслужують на увагу праці таких авторів, як А.Скиба (“Спів у народній школі”), П.Милославський (“Як розвивати слух дітей?”), Ю.Боршош (“Дещо про навчання співу”), Й.Сулик (“Школа і спів”) та ін.

Йосип Сулик зробив спробу обґрунтувати проблему індивідуалізації навчання, запропонувавши власний підхід для покращення музичного виховання в школах Закарпаття. Дослідник, використовуючи окремі положення з “Великої дидактики” та “Материнської школи” Я.-А.Коменського як фундатора класно-урочної системи як основи навчання, орієнтує на позитивні якості музичного виховання. Вони зумовлюють реалізацію таких загальних положень і рекомендацій: а) потрібно дбати про природність співу як під час навчального процесу, так і на прогулянках, на природі; б) вивчений пісенний репертуар треба постійно пригадувати, повторювати, концентрувати за циклами, за сезонами (дослідник має на оці календарно-обрядові фольклорні зразки); в) перед вивченням пісенних зразків завжди потрібно познайомити дітей з історією пісні, залучати до репетицій інструментальний супровід; г) під час вивчення фольклорного тексту важливо залучати дітей до найпростіших способів тактування, диригування; д) народні пісні в класі повинні оживлятися імпровізованим доспівом, міжспівом чи переспівом, бо цього вимагає сюжетно-жанрова лінія пісенного твору; е) у процесі проведення шкільних заходів слід долучати до репертуару не тільки українські пісні, але й твори інших слов’янських народів [25, 300].

Висновки. Проаналізовані у процесі дослідження документи і матеріали свідчать: у 20 – 30-х рр. ХХ-го ст. відбувалось активне здійснення шкільного музичного виховання, а також його поширення на сторінках багатьох періодичних виданнях Закарпаття (“Наш рідний край”, “Пчілка”, “Учитель”, “Календарі” “Просвіти” та ін.). Квінтесенцією опублікованих методичних матеріалів було розгортання духовних змагань за створення української національної школи в Закарпатті за умов відсутності державотворчих чинників. Педагогічна праця спрямовувалась на захоплене навчання дітей, яке

б розвивало їхні таланти, а звідси – прагнення впливати на морально-естетичні почуття школярів [1, 163]. Дитяча психіка винятково чутлива, коли взаємодіють яскраві враження, що відображають сукупність потенційних умінь і навичок. Спів і ширше – заняття музикою, засвоєння музичного твору – це один із дієвих засобів музичного виховання як такої трансцендентної цінності, що впливає на якісне оновлення змісту.

1. Бузинкай Й. Спомины из студийно́й дороги до Чехи́ // Учитель. – Ужгород: Вікторія, 1924. – Рочн.V. – Ч. 3 – 4.

2. Буркацький М. Уваги до наукованя спѣву // Учитель. – Ужгород: Вікторія, 1930. – Рочн. XI. – № 1 – 2.

3. Вегеш М. Августин Волошин і Карпатська Україна. – Львів-Хуст: ЗУКЦ, 2004. – 414 с.

4. Вишневецький О. На шляху реформ. Актуальні питання сучасної української освіти та змісту виховання. – Дрогобич: Коло, 2005. – 176 с.

5. Гомоннай В., Росул В., Ходанич П. Педагогічна освіта на Закарпатті. – Ужгород: Гражда, 2003. – 112 с.

6. Гулянич М. Стан школьництва в Хустском окрузі за 1923 – 24 шк. год // Учитель / Ред.: С.Бочек. – Ужгород: Вікторія, 1924. – Рочн. V. – Ч. 3 – 4.

7. Довганич О. Долинай Микола Петрович // Вони боронили Карпатську Україну. Нариси історії національно-визвольної боротьби закарпатських українців. – Ужгород: Карпати, 2002. – С. 479 – 482.

8. Євтух М. Розвиток освіти і педагогічної думки в Україні (кінець ХVІІІ – перша половина ХІХ століття). – К., 1996. – 256 с.

9. Зимоля М. Герой України – Августин Волошин. Навчальний посібник / Упорядкування І.Зимоля. – Дрогобич: Коло, 2006. – 134 с.

10. Інтерес до музикального вихованя // Учитель. – Ужгород: Вікторія, 1932. – Рочн. XIII. – № 7 – 8.

11. Ігнат А. Загальноосвітня школа на Закарпатті в ХІХ – поч. ХХ ст. – Ужгород, 1971. – 70 с.

12. Каминський В. Карпаторусская журналистика послѣ 1919 года // Подкарпатская Русь. 1919 – 1936. – Ужгород: Школьная помощь, 1936.

13. Кемін В. Розвиток освіти й педагогічної думки українців у країнах Центральної, Східної та Південно-Східної Європи (1918–1996). – К., 1997. – 234 с.

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

14. Кемінь В. Українське шкільництво у країнах Центральної, Східної та Південно-Східної Європи (1918–1996 рр.): // Автореферат дис. д-ра філол. наук. – Київ, 1997. – 56 с.
15. Кляп М. Педагогічна діяльність А.Волошина в 20 – 30-х роках ХХ століття: // Автореферат дис. канд. філол. наук. – Івано-Франківськ, 1998. – 18 с.
16. Курляк І. Українська гімназійна освіта у Галичині (1864 – 1918 рр.). – Львів, 1997. – 222 с.
17. Кухта М. Роль педагогічної преси Закарпаття (20 – 30-і рр. ХХ ст.) у формуванні вихованого національного ідеалу. – Ужгород, 1997. – 52 с.
18. Луцик Д. Все починається з сім'ї. – Дрогобич: Коло, 2004. – 140 с.
19. Маркуш А. Початковъ вѣдомости // Учитель. – Ужгород: Вікторія, 1922. – Рочн. ХІІІ. – 15 фебруара. – Ч. 6.
20. Науменко С. Художня обдарованість: психологічна проблема // Педагогіка і психологія. – К., 1995. – № 1 (6). – С. 47 – 54.
21. Росул В. Тенденції розвитку школи та педагогічної думки Закарпаття (ХІХ–ХХ ст.): // Автореф. канд. пед. наук. – К., 1997. – 24 с.
22. Росул Т. Музичне життя Закарпаття 20-х – 30-х років ХХ ст. – Ужгород: ПолітПрінт, 2002. – 207 с.
23. Скотний В. Раціональне та ірраціональне в науці й освіті. – Київ-Дрогобич: Коло, 2003. – 284 с.
24. Ступарик Б. Національна школа: витоки і становлення. – Івано-Франківськ, 1992. – 192 с.
25. Сулик П. Школа и спѣвъ // Учитель. – Ужгород: Вікторія, 1932. – Рочн. ХІІІ. – №10.
26. Федака П. Пам'ять рідної землі. – Ужгород, 1996. – 328 с.
27. Чучка П. Національна самосвідомість закарпатців // Возз'єднання: матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 55-річчю возз'єднання Закарпатської України з Україною. – Ужгород: Мистецька лінія, 2001.

Тетяна Цибар, аспірант кафедри історії педагогіки

Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті висвітлюються значення уроків образотворчого мистецтва в естетичному вихованні школярів, їх вплив на естетичне світосприйняття, формування естетичного кругозору, естетичних суджень, задоволення естетичних та культурних потреб учнів, а також потреби в творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленні.

Актуальність проблеми. Пріоритетом державної політики у розвитку освіти в Україні є заміна авторитарно-дисциплінарної моделі навчання на особистісно орієнтовану, що передбачено Державною національною програмою “Освіта” (Україна ХХІ століття). Її значущими ознаками є навчання і виховання особистості з врахуванням індивідуальних особливостей, створення сприятливих умов для самонавчання і саморозвитку учнівської молоді [2]. Важливого значення набуває питання естетичного виховання учнів у процесі навчання й виховання, в організації мистецької, художньо-трудової діяльності. У загальноосвітніх навчальних закладах змінився підхід до таких предметів, які раніше вважалися другорядними – образотворче мистецтво, музика, трудове навчання, фізична культура. На сучасному етапі

для них створені більш досконалі програми і підручники, методика збагатилася істотними науково-теоретичними та практичними висновками. Саме естетичне виховання учнів, яке базується на оволодінні ними надбання культури суспільства, перетворення цінностей світової та вітчизняної культури на цінності особистості, принципи життя становить його мету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання естетичного виховання в усіх періодах привертало увагу як теоретиків так і практиків. Проблеми естетичного виховання з філософської точки зору розкрили А.Комарова, С. Кримський, Г.Кудін, Л.Левчук, В.Личковах, В.Мазепа та ін. Важливі аспекти естетичного виховання й естетичної освіти школярів висвітлено у працях науковців М.Артилінко, О.Демянчук, С.Жупаник, І.Зюзан, Л.Масол та ін. Теоретико-методологічний